

Erik Ryding

Jagbegreppet. Svar till Svante Bohman

I Filosofisk tidskrift 87:4 framför Svante Bohman en del kritiska synpunkter på min artikel "Parfit och den personliga identiteten" (Ft 87:1). Framförallt uppehåller han sig vid vad jag sagt om den direkta erfarenhetens relation till jagbegreppet. Han hänvisar till min fråga, hur en person vet att det är just han, som i det innevarande ögonblicket känner smärta etc, och diskuterar i fortsättningen några rader som lyder:

I och med att något uppträder som direkt erfarenhet är det inte möjligt att betvivla att man själv är den som har denna erfarenhet . . . Jag behöver inte uppväcka några minnen för att kontrollera att det verkligen är i mitt medvetande som en förnimmelse eller tanke uppträder, för mitt medvetande vid en given tidpunkt är = det som direkt upplevs vid denna tidpunkt . . . Jagbegreppet och begreppet "direkt upplevelse" hänger samman. I enlighet med detta kan vi i stället för "Jag kommer att känna smärta" säga "Det kommer att finnas en direkt upplevelse av smärta".

Bohman upplyser om att jag här har tänkt mig 1) att känslan av smärta uppträder i medvetandet, vilket, säger han, måste betyda att man är medveten om sin känsla av smärta 2) att känslan av smärta är en direkt upplevelse, dvs ett medvetande om själva smärtan 3) att medvetandet är identiskt med det som direkt upplevs (vilket han anser implicera en motsägelse). Och han kommenterar: "Sammanställs alla tre punkterna får vi att Ryding i ett och samma medvetande är medveten om själva smärtan, sitt medvetande och känslan av smärta!"

Man måste inför detta först fråga sig, om Bohman, ifall han t ex har bränt sig, verkligen kan betvivla att det är han och inte någon annan som känner svedan. Jag utgår i varje fall från att den som har en oförmedlad upplevelse, såsom den av smärta, inte kan tveka om att det är han som har den, dvs att den utgör en del av innehållet i hans medvetande. Detta innebär inte att en jag-föreställning måste aktualiseras i upplevelsens ögonblick, däremot att han tveklöst är beredd att betrakta satsen "Jag kände smärta" som sann liksom omvänt att anse att han ljuger, om han säger "Jag var inte medveten om någon smärta". Enligt vanligt språkbruk är det då möjligt att säga, att en person redan under upplevelsen vet att det är han som har den. Vi säger ju, att vi vet

saker som vi för tillfället inte är *medvetna* om, ifall vi kan ge besked om dem, när vi tillfrågas. För frågan om personlig identitet är detta samband mellan jaguppfattning och direkta upplevelser väsentlig, och det var vad jag främst hävdade i min Parfit-artikel.

Bohmans fortsatta analys är märklig. I slutet av det återgivna citatet sägs uttryckligen att jag använder vardagsuttrycket "känna smärta" som liktydigt med "ha en direkt upplevelse av smärta". Likväl meddelar han, att jag här har tänkt mig två skilda förhållanden (som han inte utreder skillnaden emellan), nämligen "vara medveten om känslan av smärta" och "vara medveten om smärta". Distinktionen har alltså inget stöd i min text; det räcker med den andra av punkterna. Denna — att man är medveten om smärta — tycks Bohman acceptera, om man får döma av hans visserligen dunkla tal om ett "primärt medvetande", som har upplevelserna till objekt (och som varken är omedelbart objekt för sig själv eller något annat medvetande men ändå på något sätt en förutsättning för att vi skall vara medvetna om att jaget tänker och känner). Att något är objekt för medvetande måste väl betyda att det är medvetet? Hur Bohman kommer fram till att jag på det diskuterade textstället opererar med ett medvetande om medvetande är oklart. Påpekas kan emellertid att det är möjligt att på en gång ha en upplevelse och vara medveten om att man är medveten om den. En man med värk, som lyssnar till en konsert, kan t ex säga sig "Jag hoppades att jag skulle bli helt absorberad av musiken, men det har jag inte blivit; jag är hela tiden medveten om värken". Tyvärr försvinner inte smärtan för att man observerar att man är medveten om den! Exemplet visar, att *även om* jag belastat medvetandet med så mycket som Bohman påstår, skulle detta inte a priori kunna betecknas som en orimlighet.

Vad den tredje punkten beträffar säger den att om man ur medvetandet tar bort alla tankar, känslor, förnimmelser etc, så återstår ingenting. Jag kan inte bilda mig någon föreställning om ett "rent medvetande", som inte åtminstone indirekt är ett medvetande om någonting annat. Men även om ett sådant funnes, skulle min sats bli sann, för då skulle vi ha något slags upplevelse av det.

Besynnerlig är slutligen Bohmans anmärkning om att, som jag hävdar, det inte följer analytiskt ur begreppet "medvetande" att medvetandet har kroppslig anknytning, så kan känslan av smärta inte upplevas som en egenskap hos en medveten organism. Det följer inte analytiskt ur begreppet "vithet" att vithet har anknytning till katter; likväl kan vithet upplevas som en egenskap hos en katt. □